

VOORWOORD

Johan van de Ven groeide op in Cadier en Keer, een plaatsje waarvan bijna iedereen de naam kent omdat de Rijksweg van Maastricht naar Aken er doorheen loopt. In zijn jongensjaren was het een dorp met nauwelijks honderd huizen rond een drie eeuwen oude lindeboom en een drinkwaterput. Een plaatsje waar het 's nachts donker was omdat er nog geen straatverlichting bestond, waar de wegen onverhard waren, de winters altijd sneeuw en ijs brachten en de zomers soms zo weinig regen dat de Maas kon droogvallen. Joh's kroniek schetst een intiem beeld van het dorps- en gezinsleven tussen 1887 en 1942.

Meer dan zestig jaar lagen kopieën van het handgetypte schrift bij kinderen en kleinkinderen in kasten en lades. Maar zoals dat gaat met kronieken, hoe meer er verloren is gegaan, hoe dierbaarder de herinnering. Met wijn of port heeft de kroniek gemeen dat wat er in het vat zit gaandeweg kostbaarder wordt. Het kleine alledaagse rijpt tot iets groots en belangrijks. In deze tijd gaat Joh's kroniek niet meer alleen over het gezin van een hoofdonderwijzer in Cadier en Keer, maar over een manier van leven die voorgoed voorbij is. Een ongehaast, sterk met het landschap vervlochten dorpsleven zoals dat op het katholieke platteland in Limburg, en tot op zekere

hoogte in heel landelijk Nederland aan het eind van de 19de, begin 20ste eeuw moet zijn geweest.

Wat het document vandaag nog tot een plezier om te lezen maakt, is de warme toon waarmee het is geschreven, vol huiselijke details over Ma, Pa en acht broers die de wereld verkennen en stukje bij beetje hun horizon verleggen. Joh schreef het drie jaar voor zijn dood in 1964, waarschijnlijk om iets nuttigs en aangenaams omhanden te hebben nadat hij zijn tandartspraktijk aan de Wilhelminasingel in Maastricht had beëindigd. Zijn vrouw Co was al in 1948 overleden, hij was inmiddels 74 jaar en grootvader van acht kleinkinderen. Hij droeg het op aan ‘mijn broers en onze kinderen, om de herinnering levend te houden aan onze ouders en onze prettige broederlijke saamhorigheid.’ De inhoud en de toon samen maken ‘*Wij in ons kleine dorpje*’ tot een ongewoon verslag van een voorbije tijd.

Verantwoording

Omwille van de sfeer en authenticiteit is de spelling onveranderd gelaten, ook waar die soms verouderd is of waar een Engels woord als spreektaal wordt geschreven (pony als ponny). Streekeigen taalgebruik is gehandhaafd, net als het destijds royale gebruik van hoofdletters en komma’s.

Ook is weerstand geboden aan de aandrang om namens

Joh een woordje van compassie tussen te voegen voor de das, de arme das, in de wrede dassenbijterij. Niet alleen zou dat het tijdsbeeld vervalsen, maar wat de omgang met dieren betreft is dat beeld al met al ook te gespleten om er het recht aan te ontleen onze voorouders te corrigeren. Hun koeien hadden namen, hun varkens mochten in de modder rollen, hun kippen liepen kakelend over de erven. Boerderijdieren mochten naar hartelust de zon op hun vel voelen en de wind horen ruisen in de bomen. Ze mochten ook volwassen worden: een melkkoe leefde vijftien tot twintig jaar (tegenwoordig zes), een varken twee à drie jaar (nu een halfjaar) en een kip vijf à tien jaar (nu tweeënveertig dagen). In onze tijd is de das een beschermde diersoort, tegelijk is de ruimte en zorgzaamheid voor boerderijdieren vervangen door bedrijfseconomische calculaties die hebben geleid tot ultrakorte, piek-productieve leventjes die helemaal of grotendeels binnen worden doorgebracht, dicht op elkaar in grote aantallen. Dus is de das zo gelaten als hij is overgeleverd: slachtoffer van een gebruik dat door volgende generaties als wreed werd veroordeeld en afgeschaft.

De uitgever

DEEL I

ONS OUDE DORPJE

1887-1900

Cadier en Keer, waar wij geboren zijn en waar wij onze jeugd hebben doorgebracht, was maar een klein dorpje van nauwelijks 100 huizen, gelegen op de top van de Keerderberg, bezijden de grote, eertijds klinkersteenweg van Maastricht naar Aken.

Het lag er zo vredig op die heuveltop in het liefelijke Limburgse landschap.

Geen walmende fabrieksschoorstenen verontreinigden de zuivere atmosfeer. Het was er rustig, alleen het gekakel der kippen of het gekraai der hanen, het blaffen van een hond, het geloei van het vee, of het botsen en kraken van de boerenkarrewagens verbraken de dorpsstille.

Op een paar grotere boerenhofsteden na, waren het alle eenvoudige, vriendelijk uitziende huizen, meest gebouwd uit mergelsteen, welke ter plaatse uit de vele mergelgroeven in de heuvels rondom gedolven werd. Deze huizen lagen bijna alle met de zijgevel naar de straat. Door een grote houten poort kwam men op een binnenplaats, waar het woonhuis, de schuur en de stallen in een vierkant om de mestvaalt gegroepeerd lagen.

Het dorpje had maar twee straten, de lange en voornaamste Dorpsstraat, die de steenweg kruiste, en de kortere evenwijdig lopende Limburgerstraat, in de volksmond de Achterstraat genoemd. Door een paar

korte steegjes waren deze met elkaar verbonden. De huizen, meest gescheiden door tuin of boomgaard, lagen op onregelmatige afstanden van elkaar. Alleen halverwege de Dorpsstraat groeften ze tegen elkaar om het dorpsplein, een ruimte van een goede vijftig meter. Daar lag ook, omgeven door een klein kerkhof, het oude kerkje. Het was maar een oud, klein en eenvoudig dorpskerkje. Veel ruimte bood het niet. In de loop van vroegere jaren was het zelfs al een keer vergroot geworden, en waren er de twee kruisbeuken bijgebouwd. Aan de linkerkant zaten de vrouwen en de meisjes, en aan de rechterkant de mannen en de jongens. Die geen plaats konden vinden stonden in de gangetjes naast de banken. De kinderen, de meisjes voorop en daarachter de jongens zaten op kleine knielbankjes in het brede middenpad. Ongeveer halverwege de kerk was aan de mannenkant een plaats gereserveerd voor de onderwijzer, die van daaruit op de schooljeugd toezicht kon houden. Af en toe werden een belhamel of een meisje, dat haar kwebbel niet kon houden, uit de rij gehaald, en tot schande voor iedereen op het pad op de grond gezet.

Zodra de kinderen hun Eerste H. Communie gedaan hadden - hetgeen toentertijd pas op 11 of 12 jarige leeftijd gebeurde - verlieten zij de kinderbankjes, en gingen in de banken bij de vrouwen of mannen zitten. In de twee kruisbeuken van het kerkje waren twee zij-altaren. Aan de kant van de vrouwen het O. L.

Vrouwe-altaar, en in de andere beuk het altaar van St. Blasius. Daar stonden ook de biechtstoelen, en daarvoor een paar rijen bidstoelen, gehuurd door enige beter gesitueerde vrouwen. Daar had op een hoek ook Ma haar stoel, en daarnaast stond een klein knielbankje, waarop wij mochten gaan zitten, als Ma ons soms meenam. De jonge mannen hielden zich meestal op achter in de kerk; die waren meestal het laatst binnen en weer het eerst buiten. Sommige mannen hadden verlof naar boven naar het oksaal te gaan. Dat was in tweeën verdeeld.

Middenin stond het orgel, rechts daarvan was de ruimte voor de zangers, en links plaats voor enige mannen. Een officieel zangkoor hadden wij niet, dat werd zo goed mogelijk door de koster-organist beredderd. Als na een begrafenis de zesweken-dienst werd gehouden, was er in de kerk altijd een brood-uitdeling voor de armen. Dan zaten in de achterste banken enige vrouwen, die na de dienst een groot roggebrood toebedeeld kregen. Later is dat in onbruik geraakt. Wie wou toen nog officieel arm zijn en bedeed worden?

Toen in latere jaren het kerkje te klein en ook bouwvallig was geworden, en zodoende geheel vernieuwd moest worden, kwam de toren als Oud-Romaans, onder de hoede van Monumentenzorg, en moest gespaard blijven. Midden op het dorpsplein stond de grote beroemde lindeboom, in het bekende werkje over het natuurschoon en de bezienswaardigheden onzer provincie

vermeldt: ‘Men ziet er een 100-jarige lindeboom’¹. Deze kolos, met zijn geweldige stam, en met takken als dikke boomstammen zelf, overwelfde het gehele dorpsplein. Op regelmatige afstanden van 10 à 15 meter stonden weer twee lindebomen, maar telkens in grootte en ouderdom verschillend. Bij welke gelegenheden deze drie bomen zijn geplant is niet te achterhalen. Maar gezien hun uniforme plaatsing in de dorpskom, en het verschil in ouderdom, is het vermoeden gewettigd, dat deze bomen ter herdenking van bepaalde feiten zijn geplant. (Willem I, II en III?) Deze rij heeft nog een vierde boompje, en dat is geplant bij de kroning van Koningin Wilhelmina. De oudsten van ons zijn daarbij tegenwoordig geweest; alle schoolkinderen waren gesierd met oranjesjerpen en hadden vlaggetjes in de hand. Alle kinderen moesten zingen en werden daarna getracteerd op melkchocola en krentebroodjes.

Naast de lindeboom was een overdekte put, ruim 100 meter diep, waaruit met een groot rad een helder en fris welwater naar boven werd gedraaid. Behalve deze put op het dorpsplein waren er nog twee, alle ongeveer even diep, de een in het onderste dorpsgedeelte, en de andere aan het andere dorpseind, boven in het

¹ Toen de oude linde in 1931 werd omgehakt had hij een omtrek van 7 meter en is zijn leeftijd aan de hand van de jaarringen bepaald op circa 350 jaar. In Joh's jongensjaren moet hij dus al ruim drie eeuwen oud zijn geweest. (Bron: drs. Harry H.M. Beckers: Keer in oude ansichten, Historische Kring Cadier en Keer.)

dorp. Het water werd opgedraaid in een soort klein tonnetje, dat telkens ongeveer twee gewone emmers kon bevatten. Dit putwater werd gebruikt als drink- en kookwater voor de mensen. Verder hadden sommige huizen een pomp, waarmee water uit een regenput gepompt werd, ofwel ze hadden een regenton, waarin het regenwater van de dakgoten verzameld en bewaard werd. Dit regenwater werd voor gewonere doeleinden gebruikt. Het vee leste meestal zijn dorst aan de grote poelen, die door het gehele dorp op regelmatige afstanden bezijden de straat lagen, en waarin zich het water van de straatgoten verzamelde.

Bij die putten was het vooral op de Zaterdagen een drukte van belang. Daar kwamen dan de vrouwen of de meisjes – die bijna steeds voor het waterhalen zorgden – met een juk, waaraan twee emmers hingen, op de schouders, van alle kanten bij elkaar. En dan werd er gepraat, gelachen of gefluisterd. Zo deden alle nieuwtjes, alle geheimpjes en alle dorpsschandaaltjes de ronde. Deze putten waren de nieuws-bureau's van ons dorpje. De grote lindeboom overwelfde het hele dorpsplein. Voor en na de kerkelijke diensten groeften daar de kerkgangers bij elkaar, wachtend op bekenden om een praatje te maken, alvorens samen naar huis te gaan, of in het aan het dorpsplein gelegen dorpscafé eerst een glaasje bier of een borreltje te verschalken. De jongere generatie hield zich dan meestal op onder het afdak van de put. Daar hadden zij een beter oogje op de dorps-

schonen, die, uit de kerk komend, daar voor het grootste deel voorbij moesten; en menig verstoken knipoojie werd er zo gewisseld.

HET SCHOOLHUIS

Midden aan de Achterstraat lag het Schoolhuis. Dit was in de vorm van een T gebouwd waarvan de horizontale balk gevormd werd door de drie schoollokalen, en de vertikale balk het woonhuis van het Hoofd der School, alsmede het Gemeentehuis bevatte. Dit Gemeentehuis bestond toen uit een tweetal kamers. In de ene kamer was bij tijd en wijle de secretaris en de gemeente-ontvanger te vinden, en werden ook de raadsvergaderingen gehouden. In de tweede kleinere kamer, was het archief, of wat daarvoor door moest gaan, opgeborgen.

Aan beide zijden van het woonhuis lag een speelplaats, een voor de meisjes, en de andere voor de jongens, die elk hun aparte ingang naar de schoollokalen hadden. Papa, Petrus Sebastianus van de Ven, geboortig uit Aalst bij Eindhoven, was als hoofdonderwijzer in Keer terecht gekomen, en was er verloofd geraakt met Tineke (Hubertina) Mingels. Na hun huwelijk hadden zij het schoolhuis als woning gekregen, en in dit schoolhuis zijn de zes oudsten van ons geboren. Na vier jaren waren wij al met drie broertjes, Johan (Joh); Josef (Jep) en Antoon (Toni). Daar hebben wij het eerste gedeelte van onze jeugd doorgebracht, zodat wij ons te

allen tijde tussen de woelige schooljeugd hebben bevonden.

Nog maar kleine dreumesen zijnde, vertoefden wij het meest op de meisjes-speelplaats. Ma kon dan door het raam op ons letten, en de meisjes speelden met ons en vertroetelden ons. Maar toen wij wat groter werden, trokken we liever naar de speelplaats van de jongens, en keken toe naar het knikkeren, het 'lakiepen'², het tolleren of het haasje over. In de winter als er sneeuw lag, werden er glijbanen gemaakt, en trachten de jongens daarop elkaar een hak te zetten en te doen tuimelen. Het interessantst vonden wij altijd als er een paar ruzie hadden, en begonnen te vechten tot ze over de grond rolden, en de meester er aan te pas moest komen.

Een spel dat op bepaalde tijden druk beoefend werd, was het hoepelen. Sommige jongens deden dat met een gewone ring van een ton. Anderen hadden mooie ronde ijzeren ringen, en deze waren van verschillende grootten. Pa was met ons naar de smid gegaan en had er een paar voor ons laten maken. Dan werden er wedstrijden gehouden, wie er het hardst mee lopen kon. Het traject was van de school door een paar steegjes en dan naar school terug. Sommigen sprongen tijdens het lopen heel behendig op hand en voet door de lopende

² Onbekend woord. Mogelijk samengesteld uit 'la, lade, schuifkistje, bergplaats (van hout)' en 'kiepen': '(doen) kantelen, (doen) omslaan'. Het spel zou dan bestaan uit pogingen om van een afstand een lade of kistje omver te werpen.

ring heen, en dan weer terug. Onze Jep had daar een grote vaardigheid in.

Bij het lopen van Jep had men bemerkt, dat hij een beetje hinkte. Maar als Jep wou, kon hij toch wel recht lopen. Maar dat koste hem moeite, en hij deed het dus niet graag. Maar als onze pastoor Jep in de verte zo zag hinken, zwaaide hij altijd met zijn wandelstok, en riep: 'Jozef, recht lopen'. Later is Pa daarvoor met Jep naar Utrecht gegaan, van welke reis Jep nog zulke komische herinneringen heeft overgehouden. Aan de Universiteits Kliniek heeft Professor Lameris Jep later aan de heup geopereerd, en heeft Jep daarna thuis een hele tijd in een gipsverband moeten rondtaffelen.

Achter de school, onzichtbaar vanuit het woonhuis, lag onze tuin. Deze was niet groot, begon bij ons bakhuis, en sloot zo de jongens-speelplaats af. Pa had daar een ren afgebakend voor enige kippen. Het beetje tuinderswerk werd door Pa verzorgd. Wij kregen ieder ook een heel klein stukje, dat wij 'ons tuintje' mochten noemen, en waarin wij naar eigen verkiezen konden werken en planten. Overigens was er niet veel te beleven.

Maar naast de jongensplaats, gescheiden door een heg, lag de tuin van de naast ons wonende Kapelaan. Daar waren wel heerlijke aardbeien, bessen en ander fruit te vinden. Dat zagen wij door de heg zo verleidelijk hangen, en daar ging zulk een grote aantrekkingskracht van uit, dat wij in de heg altijd wel een gaatje

wisten te vinden, om, profiterend van de afwezigheid van de kapelaan, stillekes van de verboden vruchten te genieten. Maar de kapelaan had het wel in de gaten, en als hij dan in de catechismusles het had over: 'Gij zult niet stelen,' en ons daarbij zo betekenisvol kon aankijken, wisten wij van de prins geen kwaad. Maar het was een erg aardige man, bij wie wij, als kinderen van het schoolhoofd wel een potje mochten breken.

In een klein huisje tegenover ons woonde Nes. (Nes Kicelaar.) Deze kwam thuis veel poetsen, en zodoende waren wij daar kind in huis. Zij woonde daar met een zus en een broer, die beiden op een boerenhoeve werkten en 's avonds thuis kwamen. Dan zaten zij rondom het kleine potkacheltje stil te rusten. Wij mochten als kleine peuters om de tafel zitten onder de ouderwetse petroleumlamp, en konden dan spelen met doosjes vol allerlei knopen. Ook mochten wij toneel spelen. Wij deden de gordijnen voor de alcoof weg, dat was ons toneel. Nes was een lieve vrouw; ze deed veel voor Mama, hield veel van ons en vond alles goed.

Behalve de pastoor, de kapelaan, het schoolhoofd, de onderwijzer en een houthandelaar waren het allen eenvoudige dorpsboeren. Een tweetal smeden, drie timmerlieden en evenveel schoenmakers zorgden voor de nodige reparaties of vernieuwingen. Een viertal winkeltjes, Wetselke, Tossings, Gradus of beej Keub, waar alles, poetsmiddelen en snoep, koffie, suiker en tabak, garen en van alles in bonte wanorde door elkaar